

עומקא דפרשה

- מקור האיסור
- שער הציון
- תגובות לגליון הנוכה
- הלכות יציאה מא"י

- יציאת יעקב עם השכינה
- יסוד האיסור ויציאה לטיול
- יציאה לקברי צדיקים
- טומאת ארץ העמים

פר' ויגש - בענין יציאה מארץ ישראל
בס"ד ערש"ק ג' טבת תשע"א

ביסוד איסור יציאה לחו"ל

הרב רפאל ברוך בן נאים

הנה האיסור יציאה לחו"ל מקורו בב"ב צ"א וטעם האיסור פי' רשב"ם דהוא משום שמפקיע עצמו מהמצוות התלויות בארץ, ובהגהו ג' לוינו השי"ס לר' יוסף ענגיל שם תמה דאמאי לא פירש מצד ביטול מצות ישוב א"י [שהוא לרמב"ן מדאו"ג גם בזה"ז והרמב"ם ס"ל דהוא דרבנן] ונראה לבאר בזה עפ"י מש"כ בתשרי אגרות משה אבהע"ז ח"א בסי' ק"ב ששאל אותו בן חו"ל האם צריך לבוא לא"י משום מצות ישוב א"י דלרוב הפוסקים איכא מצוה בזה"ז או מדאורייתא או מדרבנן [לבד מדעת ר' חיים כהן בתוס' כתובות ק"י דלא קי"ל כוותיה] והשיב דפשוט שאין זה בזה"ז מצוה חיובית שעל הגוף שא"כ היה איסור לדור בחו"ל מפני שמבטל עשה כמו שאסור ללבוש ד' כנפות ללא יציאת ולא הוזכר איסור אלא על הדר בא"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל, רק הפי' שאין זה עשה חיובית אלא כשדר שם מקיים מצוה, עכ"ד, ולפי"ז י"ל דהרשב"ם ס"ל דמפני עשה זו לא היו אוסרים לצאת לחו"ל, רק מפני שמפקיע מעצמו שאר מצוות התלויות בארץ הוצרכו לאסור ותן לחכם ויחכם עוד בזה.

אם שרי לצאת לטיול

הנה ברמב"ם הזכיר היתר דלצאת לסחורה ומשום דמקרי צורך, וילה"ס אם כדי לטייל ג"כ מקרי צורך, ומצינו בזה דברים מפורשים באו"ח סי' תקל"ד ס"ד והוא עפ"י הגמ' במד"ק י"ד דפליגי התם ר"י ורבנן במי שחזר מחו"ל בחוה"מ האם מותר בתספורת, ומבואר בגמ' דבנוסע לצורך מותר לגלח, ובנוסע לטוט היינו לטייל לכו"ע אסור ונחלקו בנוסע להרוחה מר מדמי ליה למזונות ומר מדמי ליה ללשוט, ופליגי שם הראשונים דרש"י ועו"ר פי' דהשאלה היא מצד דיני חוה"מ דכיון שיכל לגלח קודם, ונסע שלא לצורך אין לו היתר ומיירי לפי"ז גם בחזר לחו"ל מנסיעתו לא"י, אולם הרא"ש שם הביא פי' הראב"ד וכן הביאו הטור והשו"ע דמיירי דווקא לענין יצא מא"י לחו"ל דכיון דיצא באיסור דאסור לצאת לא התירו לו, וע"ז פליגי התנאים האם להרוחה מותר לצאת או לא וקי"ל כרבנן וכמו שכתב הרמב"ם דלסחורה מותר אמנם לטיול מבואר דלכו"ע אסור לצאת ולא מיקרי צורך, [וכמובן שיש מקרים מיוחדים של בריאות הנפש שודאי הוי צורך]. [ויש להעיר דלדברי הראב"ד נמצא דנחלקו כאן תנאים באיסור יציאה לחו"ל האם מותר לצאת לסחורה ואמאי פליגי בהלכות חוה"מ ולא בהלכות איסור יציאה לחו"ל וצ"ע].

יציאת יעקב עם השכינה

הרב אברהם וינברג

"אל תירא מרדה מצרימה" (מו, ג) כתב רש"י: "לפי שהיה מיצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ" יעקב חשש מכך שהשכינה לא תשרה עמו בחוץ לארץ. על כן הבטיחו הקב"ה שתשרה עמו גם שם, ואמר לו: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה". ואחז"ל בפדר"א (פל"ט): "שמע יעקב על יוסף שהוא חי והיה מהרהר בלבו ואומר, איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכנתי של הקב"ה בקרבה ואלך אל ארץ טמאה לתוך העבדים בני חם בארץ שאין יראה שמים ביניהם. א"ל הקב"ה: יעקב, אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וכו'". ומכאן למדו שהיתה השראת השכינה במצרים ועלתה עמהם בגאולתם, כמבואר במכילתא (בשלח): "משל למלך שהלך בנו למדינת הים ויצא אחריו ועמד עליו הלך למדינה אחרת ויצא אחריו ועמד עליו. כך ישראל, כשירדו למצרים, שכנה עמהם, שנאמר: אנכי ארד עמך מצרימה. עלו, עלה השכינה עמהם שנאמר שם ואנכי אעלך וגו'".

ויש להתבונן במקרא "אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם". מדוע יתשרת השכינה קשורה בעובדת היותו ל"גוי גדול". אכן הענין הוא שבכך הובטחנו, שהשכינה תהיה עם ישראל בגלות. כדאי במגילה (כט). "חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן, גלו למצרים שכינה עמהן וכו'". כי השכינה עם הציבור. וזהו ההבדל בין יציאת היחיד לגלות הציבור. כי הגדר של שכינה עמהן, רק כאשר ישראל במצב של "גלות". אבל כשהיחיד יוצא לחו"ל, גם אם אנוס הוא, מ"מ דרגת השראת השכינה שעמנו בגלותינו, אינה עמו.

בכך יתבאר מה שאמר דוד לשאול, על שהיה צריך לברוח ולצאת מא"י, כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים" (שמואל א' כו, ט). ודרשו בגמ' כתובות (ק): "וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים". הרי שיישבתו בחו"ל, נחשבת כריחוק מקרבת ה' אל העובד אותו. כפי שמבאר זאת הרמב"ן שהקב"ה נמצא בכל כבודו, רק ליושבים בא"י (עי' מ"ש על הגמ' הנ"ל בויקרא יח, כה). ישיבתו של דוד היתה בגדר "ישיבה של יחיד" ואינה בגדר של "גלות העם", לכן נחשבה כריחוק מהשכינה.

ומבואר שזה היה חששו של יעקב אבינו, שאולי גלותו במצרים עלולה להחשב גלות של יחיד. לכן, כאשר גילה לו הקב"ה את הטעם שיישיבתו שלו עצמו כבר יהיה לה גדר של "גלות הציבור", אמר לו "כי לגוי גדול אשימך שם". כלומר שכבר ביעקב עצמו יהיה הגדר של "גוי גדול" ויהיה בו ביעקב בעצמו שם של ציבור. שהרי הוקש יעקב לזרעו לענין שאמרו: "יעקב אבינו לא מת" (תענית ה:). וי"ל שכשם שהקישו את גאולתם של זרע יעקב אל יעקב עצמו, כך נדרוש על שמו של יעקב עצמו, שגם הוא היה כבר בשם של "גוי גדול" ונחשב אומה והשכינה היתה עמו בגלות.

עוד יש לבאר את ההבדל בין גלות היחיד של דוד, לגלות הציבור של כלל ישראל. בכך שהציבור קובע לו בתי מדרשות לת"ת. אבל היחיד המגורש ומטולטל מאר"י אינו יכול לשבת וללמוד. כמ"ש רש"י עה"פ "וסרתם, ועבדתם אלהים אחרים" (דברים יא, טז) "וסרתם, לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים. שכיון שאדם פורש מן התורה, הולך ומדבק בע"ז. וכן דוד אמר: כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו'. ומי אמר לו כן, אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה, הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים". ואיתא במדרש (שוח"ט קי"ט, ס) על דברי דוד: "סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלק" (תהילים קיט, קטו) "זה דואג ואחיתופל, שהיה אומר להם, מה אתם דוחפים לי, הניחו לי שעה אחת שאשב ואעסוק בתורה. וכן הוא אומר לשאול, ועתה ישמע נא אדוני את דברי עבדך וגו' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. וכי אלהים אחרים היה עובד, אלא אמר דוד, בשביל שרדפוני ואיני עוסק בתורה, כאלו אלהים אחרים אני עובד". הרי שביטול התורה הוא המגדיר את הגלות.

עומקא דקרא

"אל תירא מרדה מצרימה" (מו, ג) ופירש"י לפי שהיה מיצר על שנזקק לצאת לחו"ל. ומקורו בפדר"א פל"ט (ומובא בילקו"ש) ועיי' ספורנו (מו, א). והנה יעקב יצא מחברון עוד לפני שהקב"ה א"ל אל תירא, ובפשטות ההיתר היה מפני הרעב כמו שאמר יוסף (מה"א) "וכלכלתי אותך שם כי עוד חמש שנים רעב". ועיי' בעה"ט שא"ל מוטב שתצא לחו"ל פן תורש מתורה כי לא תוכל ללמוד מפני הרעב. והרד"ל (בפדר"א שם) כ' דאף שיצא ללכת מ"מ היה מהרהר כנ"ל ולא הסכים בלבו לילך עד שא"ל הקב"ה אל תירא. ועיי' מלבי"ם (מו, א) שפי' שמתחילה לא הסכים לעקור דירתו מא"י למצרים ולא רצה רק לראות את יוסף ולשוב כמ"ש אלכה ויראתו ולא ייתר. אבל אחרי שא"ל הקב"ה לרדת, כתב "ויקם יעקב" אז קם לרדת ע"מ להשתקע שם. [ועיי' שביאר דמש"כ רק אחרי שיצא מבאר שבע השתמש בעגלות ששלח פרעה]. ובהגש"פ "וירד מצרימה אנוס עפ"י הדיבור" ופי' החת"ס (דרשות ח"ב רסג). שכבר נודע ליעקב אע"ה כמה רעה גורמת היציאה מא"י לחו"ל, שבתחילה לא ירד אלא מפני סכנת עשו, ולבן הרע לו. ומה יעשה בארץ מצרים, וע"כ לא מרצונו ירד לשם אלא אנוס עפ"י הדיבור, [ולכן הקדים בעל ההגדה - ארמי אובד אבי, וירד מצרימה, להורות שהיציאה היתה שלא ברצונו, מחמת ארמי אובד אבין]. ועיי' (רסו). דמ"ש וירד לו יוסע שמענו דנקראת "ירידה". וכי הגר"א בפי' ההגדה דמאת ה' היתה שלא ירד להשתקע אלא לפי שעה, שאם היה יורד להשתקע, לא היו יכולים להגאל.

המשך בעמ' 2

יציאה לחו"ל להשתטח על קברי צדיקים

הרב זיו שצ'לקה

השדי חמד (מערכת א"י, א) מתיר לצאת לחו"ל כדי להשתטח על קברי צדיקים וכן דעת הברכי יוסף (או"ח תקסח-יא) וכן נוהגים רובא דעלמא. ויש לדון בזה ותחילה יש לציין שנחלקו רבותינו הראשונים לאיזה צורך הותר לצאת לחו"ל:

דעת הרמב"ם (הל' מלכים ה-ט) שמותר לצאת רק לישא אישה, ללמוד תורה או להציל מיד הגויים וכן שיטת התוס' ע"ז (יג, ד"ה ללמוד תורה.

דעת המאירי בקידושין (לא): והתשב"ץ (ח"ג-רפח) שמותר לצאת אף למצוות כיבוד אב ואם.

שיטת השאלות הובא בתוס' ע"ז (ה"ל) שמותר לצאת לכל דבר מצוה וכן פסקו הלבשו מג"א ומ"ב (או"ח סימן תקלא-ד).

דעת השלטי גיבורים (פ"ג-שבועות) והמהרי"ט קידושין (לא): וסוף כתובות שיציאה ע"מ לחזור מותרת אף שלא לצורך ויש לדון הרבה בדבריהם ואכמ"ל, ולמעשה המ"ב ושאר רבותינו האחרונים חולקים עליהם וכן דעת פוסקי זמנינו (שבט הלוי ח"ה סי' קעג, ומועדים וזמנים ח"ה סי' שמ"ו ועוד) שאסור לצאת לחו"ל אלא לצורך מצוה.

ולפי זה צ"ע מהו הצורך מצוה שיש ביציאה לחו"ל להשתטח על קברי צדיקים הרי ודאי שאפשר להתפלל אף בא"י. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' סא) כ' שאם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מסוימים שלומד מתורתם יש מצוה לבוא על קברם, וכן נראה לכאורה ממה שכלב הלך להשתטח על קברי האבות כדאיאתא בסוטה (לד): ובפשוטו הכוונה היא ששם התפילה מקובלת יותר ולכן נחשב לצורך מצוה.

ויש להקשות על המתירים לצאת להשתטח על קברי צדיקים מדאייתא בערכין (לב): שעזרא התפלל לבטל את יצה"ר של עבודה זרה והצליח לבטלו, ודרש"י בגמ' שהיתה תביעה על יהושע שלא התפלל בעצמו לבטל יצר הרע של ע"ז, דוקא על יהושע ולא על משה רבינו, דמשה לא בקש רחמים כיון שלא הייתה לו את הזכות של א"י אך יהושע שהייתה לו הזכות של א"י היה עליו לבקש רחמים לבטל יצר הרע של ע"ז. ומוכח מכאן שתפילת א"י מתקבלת יותר מתפילת חו"ל וא"כ קשה מה הרווח והמצוה שיש ביציאה לחו"ל לקברי צדיקים הרי שם התפילה מקובלת פחות ונמצא שיצא לחו"ל בחינם.

וראית קצת יישוב לזה בתשוה"נ (ה"ל) שהביא בשם בעהמח"ס לשם שבו ואחלמה שאמר כי בקברי צדיקים אמיתיים בחו"ל השכינה שורה ומקום זה חשוב כא"י, ונראה שכוונתו שיש עדיפות לתפילה בקברי צדיקים בחו"ל על תפילת א"י, שהרי אם הם שווים הדיק"ל כיצד מותר לצאת לחו"ל ללא צורך (שהרי התפילה מתקבלת באופן שווה).

אולם גם לדבריו יש להקשות מדוע משה רבינו לא נתבע שלא התפלל אעפ"י שהיה בחו"ל הרי ארוננו של יוסף היה עם ישראל והרי זה כקברי צדיקים בחו"ל שהתפילה שם מתקבלת אף יותר מבא"י. אלא ע"כ שזכות א"י גדולה אף יותר מקברי צדיקים בחו"ל ולכן רק יהושע שהיה בא"י נתבע ואילו משה רבינו אעפ"י שהיה בקברי צדיקים בחו"ל (ארוננו של יוסף) לא נתבע כיון שתפילת א"י מתקבלת יותר מתפילה בקברי צדיקים בחו"ל.

ודוחק גדול לחלק בין קבר שנמצא באדמה לבין ארון שהרי סו"ס הצדיק שם ומאי שנא ואם תאמר שיש התעוררות מיוחדת אצל הצדיק לתפילה בכוונה ואצל ארוננו של יוסף לא היה כך זהו דבר שלא ניתן להאמר. ולפי"ז נראה שיהיה אסור לצאת להתפלל בקברי צדיקים בחו"ל כיון שהתפילה מתקבלת פחות נמצא שיצא מא"י ללא צורך.

איסור יציאה משום טומאת חו"ל

הרב אפרים רויטנברג

בגמ' ע"ז (יג) תניא הולכין ליריד של עובדי כוכבים וכו' ואם היה כהן מטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהם וכו' ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה וכו'. וכתבו התוס' ד"ה ללמוד תורה ולישא אשה, פירוש ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמר בכתובות (קיא) אחיו של זה נשא עכו"ם ומת ברוך המקום שהרגו וזה ירד אחריו לחוצה לארץ עכ"ל.

וקשה דהא שם בכתובות מיייר לענין איסור יציאה לחו"ל וכאן דנה הגמ' לענין כהן לטמאות עצמו בארץ העמים, ומוכח מזה דלמדו התוס' דדין טומאת כהן שאסור לו להטמא בארץ העמים קשור להדין איסור יציאה מא"י לחו"ל.

ושו"ר דכ"כ בקונטרסי שיעורים עמ"ס גיטין (ע' 284) מהג"ר ישראל זאב גוסטמאן זצ"ל ומביא שם ראיה ליסוד זה מתוס' בניזיר (נד): דתנן שם דאין נזיר מגלח על טומאת ארץ העמים, ובגמ' שם אי בעיא להו ארץ העמים משום אוריא גזרו עליה או דילמא משום גושא גזרו עליה, ופירוש התוס' שעל אוריא גזרו היינו כגון שהולך בשידה תיבה ומגדל גדולות יותר ממ' סאה שאין מקבלים טומאה או גשר ארץ העמים או הנכנס בקרון או בספינה, שהחמירו בה יותר מבאה חמת "כדי שלא יצא מארץ לחו"ל" או דילמא על גושא (פי' רשו התוס') דוקא המאכיל על גושא גזרו כמי שמאחיל על המת מפני מבול (ר"ל רש"י בירד המבול רק בחו"ל ולא לא"י, זבחים קיג): או מפני רוב מישראל שנהרגו בחו"ל (היינו למ"ד דירד המבול גם בארץ ישראל, ככלע"ד) עכ"ל.

וכן של הלוכח מהרדב"ו והכס"מ על הרמב"ם (פ"ה ממלכים ה"ט) אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה וכו' עכ"ל וברדב"ז וכס"מ כתבו דמקור הר"מ מגמ' ע"ז (יג) ה"ל, וקשה דהא הגמ' מיייר לענין כהן שלמצוות אלו מותר לו להיטמא בארץ העמים, ולא בענין איסור יציאה מא"י לחו"ל, אלא ע"כ משמע שגם הם למדו דשני הדינים קשורים זה לזה.

מקור איסור יציאה מארץ ישראל

הרב יונה טאובה

מקור האיסור לצאת מא"י לחו"ל הוא מתוספתא בע"ז פ"ה (המובא בב"ב צ"א). "אסור לצאת מא"י לחו"ל". וכן ברמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט "אסור לצאת מא"י לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה". ומה שכתב שמוטר לצאת לצורך הדברים הללו מקורו בע"ז י"ג, ו' התוס' שם דההיתר לכ"ז דוקא כשדעתו לחזור [וכד' הרמב"ם]. ודוקא לאלו מותר משום שהם מצות חשובות אבל לשאר מצות לא. אמנם תוס' מביא את דברי השאלות בפר' אמור שמצות אלו קלות וכ"ש מצות אחרות שחמורות יותר. [נראה שאין הכוונה שת"ת היא מצוה קלה אלא שקל לדחותה מפני מצות אחרות כידוע].

ובמו"ק י"ד מבואר שהחזיר ממדינת הים מותר להתגלח ולהסתפר בחוה"מ. ופרש"י הטעם "לפי שהיה אנוס שלא יכול לגלח קודם". ומבארת הגמ' שאם יצא למזונות דברי הכל מותר לגלח, ואם יצא לטייל ד"ה אסור, אבל אם יצא להרויח, דהיינו שיש לו במה להתפרנס ויצא להרויח יותר, נחלקו אם התירו לו להסתפר. והנה לרש"י הנידון לא דוקא מא"י לחו"ל אלא אם נקרא אנוס במה שהוצרך לנסוע ולא יכל להסתפר לפני החג. ועל זה נאמר שלהתפרנס נקרא אנוס ולטייל אינו אנוס וכו'. אבל הרא"ש מפרש בשם הראב"ד שמדובר שנסע מא"י לחו"ל, שאם נסע למטרת פרנסה אזי נסיעתו בהיתר והתירו לו להסתפר בחוה"מ. אבל לטייל שנסיעתו באיסור לא התירו להסתפר בחוה"מ. ולפי שיטה זו כאן המקור לאיזו מטרה מותר לצאת מא"י.

השוע' אור"ח בסי' תקל"א פוסק כהראב"ד. ומדבריו נראה שכל שלא יצא כדי לטייל מותר. וכן מבואר במג"א שם בסק"ו "אבל יצא להרויח או לראות פני חבירו שרי דמקרי מצוה". ומקור ההיתר לראות פני חבירו ציין לסי' רמ"ח דמיייר בדין שאסור לצאת לים תוך ג' ימים לפני שבת אבל לדבר מצוה מותר. ומביא הטור בשם ר"ת שגם לראות פני חבירו נקרא מצוה לענין זה. והבין המג"א שגם לענין לצאת לחו"ל נחשב למצוה ומותר.

והנה לכאורה לפי התוס' בע"ז שרק לנישואין ולת"ת מותר, אין מקום להתיר לצאת להרויח ובודאי לא לראות פני חבירו. אבל לשי' השאלות שכלל דבר מצוה מותר, מובנים דברי השוע' והמג"א. אמנם מה שהמג"א משהו את הדין של יציאה לחו"ל לדין של יציאה קודם שבת צ"ב, שהגם שלשיטת השאלות שמיקל יותר מהתוס' לא מובן מנין שזה דומה לשבת והקילו כל כך.

והנה יש לדון אם האיסור לצאת לחו"ל מדאורייתא או מדרבנן. ידוע שיטת הרמב"ם בפרשת מטעי (ל"ב - נ"ג) שכתב "על דעתו זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה". וכ"כ גם בהשגותיו לטה"מ"צ ומוכיח את דבריו מ"מה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בא"י ושאסור לצאת ממנה וכו'". ונראה מדבריו שמי שיצא מא"י לחו"ל עובר בזה איסור תורה שמבטל מצות יישוב א"י. וכתב הרמב"ן שרש"י אינו מפרש כך.

הרשב"ם בב"ב דף צ"א כתב שאסור לצאת לחו"ל משום שמפקיע עצמו מן המצוות (התלויות בארץ). מזה נראה שאינו איסור דאורייתא, שהרי אין איסור בתורה לחפש פטור מהמצוות. וכדברי הגמ' שדורות האחרונים הכניסו את התבואה במוץ שלה להפטור מתרו"מ, שאין זה איסור אלא גנאי בעלמא. ואפילו אם נאמר כהחזו"א [באגרות] שגם לשיטות שאין מצות יישוב א"י מהתרי"ג מצוה קיומית יש בזה, אבל בודאי אין איסור מה"ת בביטולה של מצוה קיומית ודומה למי שאינו מחייב את עצמו במצות ציצית.

א"כ לפי השאלות שכלל דבר מצוה מותר לצאת, נראה שבדאי מדרבנן הוא ולדבר מצוה לא גזרו. ולפי"ז מובן מה שקישר המג"א בין האיסור לצאת לחו"ל לבין האיסור לצאת לים ג' ימים לפני שבת, שאיסורו מדרבנן משום עונג שבת ולא גזרו בו על קבלת פני חבירו, ה"ה לאיסור דרבנן של יציאה לחו"ל שלא גזרו. וגם לפי השוע' שפסק כשי' הרא"ש והראב"ד שרק לטיול יש איסור נראה שאין בזה איסור מדאורייתא.

אמנם לתוס' בע"ז שההיתר רק ללמוד תורה ולישא אשה ולא למצוה אחרת נראה דס"ל כרמב"ן שיש איסור תורה לצאת לחו"ל, ומשוכ' החמירו שרק לדברים אלו מותר לצאת משום שהם מצוות גדולות. ודומה לאיסור לשחרר עבד כנעני שאסור מדאורייתא והתירו לשחרר משום מצוות גדולות כגון אלו.

יציאת יעקב עם השכינה - המושך מעמ' 2

ומעתה יובן גם מדוע השתדל יעקב לקבוע ביהמ"ד טרם הגיעו למצרים, כמ"ש "ואת יהודה שלח לפניו" (מוכח) ופירש"י "לתקן לו בית תלמוד". כי השכינה שבגלות שוכנת בביהמ"ד ובביהמ"ד, כמ"ש במגילה (כט). "גלו לבבל שכינה עממן וכו' בבבל היכא, אמר אביי בני כנישתא דהוצל ובני כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא". ומבואר שם ברש"י שבתו כנישתא אלו נבנו מהעפר שהביא עמהם מא"י. כי עליהם להעביר את בתי המדרש מא"י לבבל כדי שימשיכו מיד ללמוד כמו בא"י. והכא נמי כיון שנאמר ליעקב, שבירידתו למצרים השכינה תרד עמו [ולא יחשב כגלות] דהיינו שימשיך ללמוד תורה. הרי שעליו להקים מיד בית מדרש, וכשם שישבו הוא ובניו בביהמ"ד שבאר"י, כך ימשיכו וישבו במצרים. ועי' רמב"ם הל' ע"ז (א, ג): "ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם... והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנולדים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את השם".

האיסור מדאורייתא או מדרבנן

דעת המהריט"ץ (בתשו" ח"א פה) דהוא איסור דאורייתא. וכ"מ בהפלאה (ק: ד"ה ת"ר) שכ' דתנאי לצאת מאר"י לא נחשב מתנה עמש"כ בתורה, כיון שאינו מפורש בתורה. וכ"מ לכאון בדעת הרמב"ן (במדבר לג,ג) שכ' דהאיסור מכח המ"ע דשיבת אר"י. ח"א קב דמ"מ אינו איסור ל"ת. אך הקרן אורה (מו"ק יד ד"ה מתני' דלא) כ' דמן התורה לא מצינו איסור מפורש ליציאת חו"ל, אלא רבנן הוא דאסרוה. וכן בחכמ"א (משפ"א יא,יד) משמע דהוא מדרבנן. ועי' אג"מ (אה"ע ח"א סו"ס קב) דודאי אינו איסור לאו.

ובשד"ח (ח"א עמ' 66) דייק מהסמ"ג והגמ"י דרק לצאת למצרים הוא איסור דאורייתא, אבל לצאת לשאר ארצות אסור מדרבנן. ובח"ו (מע"ר א"י) כ' דתליא בשי' אם ישיבת אר"י מה"ת או מדרבנן. אכן האבנ"ז (תנד,סג) דקדק מהריטב"א יומא לח. דמשמע דבזה"ז אין מצות ישיבה בא"י אלא רק איסור יציאה לממנה ליושבי א"י.

ומלבד זה איכא איסור דרבנן **לכהנים** כמבואר בשו"ע יו"ד שסט שכל ארץ העמים אסור לכהן ליטמא בהן. ועי"ש בש"ך וט"ז דזה היה בזמן שאר"י היתה בטרה. אבל הפ"ת הביא בשם השבו"י שגם בזה"ז ברור שאסור.

טעם האיסור

הרשב"ם (ב"ב צא. אין יוצאין) כ' **שמפקיע עצמו מן המצות**. ובפשטות כוונתו למצוות התלויות בארץ, וכע"ז כ' בתוס' ר"ד גיטין מג: [בטעם שקנסו המוכר עבדו לחו"ל שיצא לחירות] שכשמכרו לחו"ל הפקיעו ממצות הנהוגות בא"י. [ועי' רש"י במתני' גיטין מג: דמשמע שאיסור היציאה לחו"ל אינו משום הפקעה מהמצוות אלא איסור עצמי]. ועי' מור וקציעה סי' שו קונ' גדר ישוב א"י

ולדעת הרמב"ן דישו"ב אר"י הוי מ"ע מדאורייתא, פשיטא שהאיסור לצאת מפני **שמבטל מצות ישיבת א"י**, וכמ"ש (במדבר לג,ג) דאיסור היציאה ממנה, מכח מצוה זו. ועי' גליוני הש"ס כתובות קי ע"ב.

הלח"מ מלכים פ"ה ה"ב כ' בשי' רש"י, דהאיסור לצאת **מפני קדושתה**. ועי' משנת יוסף ח"א סי' נ אות ו שמסתפק אם היא קדושת שכינה או קדושת מצוות, ונפק"מ לעבר הירדן [דנהוגת בה מהתב"א אבל אין שם קדושת שכינה, עיי"ש]. ועי' בחת"ס יו"ד רלד ד"ה והנה.

ועי' בריטב"א כתובות (ק:): לגבי דין מעלין לאר"י, דאפי' לאחר החורבן [שאינן קדושת הארץ], אכתי' איכא **חיבת הארץ**. [ולשיטתו ביומא (לק') דהאיסור אף כשאין ישראל על אדמתן].

האבנ"ז (יו"ד ח"ב תנד) ביאר דא' הענינים בישיבת אר"י הוא מצד הסברא להיות במקום מקודש אשר בו השראת השכינה ואינה תחת שליטת שר שלמעלה, אלא עיני ה' בה תמיד. ולפי"ז גם ביציאה איכא חסרון משו"כ. והחכמת אדם (משפטי הארץ פ"א יד) נקט דהטעם שאסרו לצאת מפני שיש שם ישראל מועטים בכדי שלא תשאר ריקה מירשאל, והם מתפללים בשלום כולנו ותפלתם יותר מקובלת מתפלתנו כדאי בעירובין לב, עיי"ש. [ועי' לק' בד' הריטב"א ביומא, דהאיסור הוא אף כשאין ישראל שרויים על אדמתם].

בזה"ז

כ' הכנה"ג (אה"ע עה הגב"י כח) דלדעת רבינו חיים כהן בתוס' כתובות ק: דבזה"ז אין מצוה לדור בא"י, נראה דה"ה שמותר לצאת ממנה, אמנם הביא מהתומת ישרים דאפי' לד' ר"ח כהן מ"מ הדר בא"י אסור לצאת.

אך הריטב"א (יומא לח.) כ' להדיא דאף בזה"ז אסור, שכ' בטעם ההיתר לדור במצרים בזה"ז, מכיון "שאינן האיסור אלא בזמן שירשאל שרויים על אדמתם, אבל בזה"ז שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ, כל חו"ל אחד הוא, ואין איסור **אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ**. ועי' רש"י עה"פ כי גרשוני היום (שמו"א כו,יט) שכ' "היוצא מא"י לחו"ל **בזמן הבית** כאילו עובד ע"ז".

גדר הדין

בגמ' מו"ק רפ"ג (יד) היוצא לשוט במדינת הים וחזר במועד אסור לגלח מפני שיצא שלא ברשות. [ועי' נימוק"י בשם הראב"ד דהוא כיון שאסור לצאת מאר"י]. ופירש"י **לשוט בעולם ולראותו**. וברש"י על הרי"ף כ' לשוטט בארצות לשחוק ולצוותא בעלמא.

הקרן אורה במו"ק כ' דרבנן אסרו אפי' יציאה ע"מ לחזור. ועיין בגיטין עו: דרבנן לא היו יוצאים ללוות את חבריהם, ומוכח דאפי' לחזור **מיד** אסור. וכן מוכח מקידושין לא: שרב אסי רצה לצאת לקראת אמו.

אכן המהרי"ט בקידושין שם הק' מה האיסור לצאת לקראת מי שבא, והלא אינו יוצא להשתקע. ותי' דרב אסי כהן היה (כדאי בגיטין נט:): ולכן אסור לו לצאת משום טומאת ארץ העמים. וכ' עוד דמ"ש בגמ' בגיטין הנ"ל דמפטרי רבנן בעכו, מחמירים היו על עצמן שלא לצאת ללא צורך.

חומרת האיסור

בתוספתא ע"ז פ"ה ב - וכן דוד אמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וגו' (שמואל א כו,יט) וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד ע"ז היה, אלא שהיה דוד דורש ואומר **כל המניח את א"י בשעת שלום ויוצא כאילו עובד ע"ז**, דכתיב (ירמיה לב) ונטעתים בארץ הזאת בכל לבי ובכל נפשי, כל זמן שהן עליה כאילו נטועין הן לפני באמת וכו'. וכע"ז באדר"נ פכ"ו ה"ב. ועי' אדר"נ פכ"ח ה"ב רשב"א אומר **חכם הדר באר"י ויוצא חוצה לארץ, פגם**. ופי' הבנין יהושע שנפגם מחכמתו, עיי"ש.

וכ' החת"ס בגיטין (מד. ד"ה חוץ) עפ"י מ"ש כל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה, ש"אפילו קר"ש שקורא בחו"ל איננו כקורא באר"י כי גרשוהו מהסתפח בנחלת ה', וזהו מוסר גדול".

ועי' ברמב"ם סה"ט דאף כשמותר לצאת בשביל פרנסה, מ"מ "אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום". וביאר הלח"מ דהיא ראייה שהחטא חמור כ"כ דהיכא שיוצאים שלא כדין נענשים בעונש חמור כ"כ ומחלון וכליון שהיו גדולי הדור וחסידים מ"מ זכותם לא הגינה עליהם, א"כ ראוי להחמיר ממדת חסידות גם במקום שמהדין מותר לצאת.

תגובות לגליון חנוכה

היכי משכח"ל נ"ח בער"ש לב"ש

הרב שלמה זלמן כהן הק' קושיה עצומה, לבית שמאי דאדם מצווה בשביתת כליו, והרוקח נקט דהכי קיי"ל, א"כ הרי כיון דיש דין בנר חנוכה דהנר יהא שלו כמבואר בהרבה ראשונים, א"כ היכי משכח"ל הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דממנ"פ, אם יהא שלו הרי דכליו אינם שובתים, ואם לא יהא שלו אזי לא ייצא ידי חובת ההדלקה, ע"כ תורף הקושיה.

תירוצים רבים הגיעו לידינו ואת"ד:

הרב אברהם ישעיהו כהן תירץ דאיכא פוסקים דסברי דאף דלב"ש צריך להפקיר כליו, מ"מ אחרים לא יכולים לזכות בזה, וא"כ שפיר חשיב אכתי' שלו, יעויין ברמ"א או"ח רמו וקצוה"ח רעג. א.

הרב יהודה וולברשטיין תירץ שבשבת יח: מבואר שהמחובר לקרקע אין שביתת כלים, א"כ משכח"ל שיחבר השעוה לקרקע. ותלוש ולבסוף חיברו דינו כקרקע לענין זה, וכמבואר ברשב"א בשבת יז: ד"ה אונין של פשתן.

והרב בנימין זאב יעקובזון תירץ שברגע שכבר הדליק, שוב אין לו הנאה שזה ממשיך לדלוק, כיון שמצות לאו ליהנות ניתנו, וזה אסור בהנאה, וא"כ אין איסור ל"ש שביתת כלים, וכמו שאין איסור שביתת בהמתו כשאין לו הנאה וכדאיתא בט"ז רמו ושו"ת חת"ס או"ח סב.

הרב אברהם רוטנברג תירץ, שכיון שהדלקה עושה מצוה, מספיק שבשעת ההדלקה זה שלו, ואפי' דאם כבתה זקוק לה, שם זה קנס, והכא שעושה זאת בציווי חכמים, אין טעם לקונסו.

הרב שמעון שפירא תירץ שלעולם אין דין שיהיה שלו, ורק באכסנאי שע"ז מתייחס אליו ההדלקה, אז צריך שיהיה שלו, אלא שקשה

שבאכסנאי גופא מה נעשה, וע"ז י"ל שכיון שהוא לא מדליק בעצמו, ולא הפעיל בעצמו הכלי, אין איסור של שביתת כלים. הרב מ. חשין תירץ שהאיסור דוקא כשהחפץ מונח בתוך כלי, וא"כ משכח"ל שידליק בנר ללא כלי.

והרב יצחק זאב פרלמוטר העיר שאפילו אי נימא דמה שבתוך הכלי לא צריך להפקיר, וא"כ השמן כן שלו, מ"מ קשיא שבשו"ת הרשב"א איתא שאף הפתילות יהיו שלו, והרי לפתילות יש דין כלי וכתוס' שבת מז. ד"ה הנח.

הרב יא. ברייזר כתב דכיון שמדליקין בער"ש ואף שאינו זמנו מ"מ בדא"א סומכין אהא שיהא מודלק בפועל בזמן הראוי להדלקה בש"ק מכח מה שהדליק בער"ש, וא"כ ה"נ י"ל דסגי לב"ש במה שהיה הנר בשעת הדלקה בער"ש שלו, וכיון שיש מציאות מודלקת מחמתו בש"ק סגי בזה, כמו לענין גוף ההדלקה.

והרב ח.י. ויזל כתב דא"צ שהנר יהא שלו אלא רק השמן והפתילה, ואף דברשב"א מבואר דצריך להפקיר גם מה שבתוך הכלי, וודאי דא"י אלא לדעת רבה דטעמא דב"ש גזירה אטו דיעשה המלאכה בשבת, אבל לרב יוסף דטעמיהו מדין שביתת כלים, אזי הגם דהפתילה מיחשבא כלי וכמבואר בשבת לא: ובביצה לב: מ"מ אין הפתילה עושה המלאכה, אלא נעשה בו מלאכה, ורק הנר עושה המלאכה במה שמחזיק הפתילה והשמן. ועוד, דאפילו לרבה י"ל דהרשב"א שם כ' דלומר שיפקיר מה שבתוכו הוא דוחק, דכיון דא"ל לא גזרו, וכוונתו דדוחק שיפקיר ומ"מ ישתמש בזה, וא"כ מכל שכן דבנר חנוכה לא יהא הדין דיפקיר, והיכי דא"א לא גזרו, שהרי אם יפקיר לא יוכל להדליק נ"ח, ואפי' מכלל דוחק נפיק.

תגובות נוספות יתפרסמו בס"ד בגליונות הבאים.

נושאי הגליונות הבאים

ויחי - מלכות בית דוד
שמות - שעבוד מצרים
וארא - עשרת המכות
בא - ברכת החודש

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא ומל',
בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אוצר"ם "בית יוסף" רח' שד"ח,
ובברכפלד ליד ביהכ"נ "בני הוישיבות" שד' יחזקאל.
או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net
חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב "ד"ת בכת"י עד יום א'].
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד,
[בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון עומקא דפרשה י"ל בס"ד
מדי שבת בשבתו,
במודיעין עילית וברמת שלמה.
[הנושא אחיד, והכותבים מבני
המקום].

ניתן להשיג עלונים קודמים
ומקבילים בטל' 054-8447267

אפשרויות ליסוד העלון במקומות
נוספים, יתקבלו בשמחה.

לקבלת הגליון בדוא"ל יש לשלוח
בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

לקביעת חברותא 9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

טלפון	שעה	מקום	נושא
052-7451481		עדיף שד"ח	גמ' סדר נשים
052-7653089			קידושין בעיון פרק ראשון
9740276	12:00 - 10:00	כולל בית שלום	קידושין, דף לשבוע, מדף י"ד
057-3135605	12:00 - 11:00	זכרון משה	פסחים גמ' רש"י
	7:05	נתיבות המשפט 111	שיעור דף היומי
052-7625466	7:00 - 6:00	בית תפילה/משו"ב נתיבות	דף היומי
054-4737360	11:30-1:00	פעמיים בשבוע	גמרא
050-4111403		ברכפלד	הלכות שבת
057-3114454		משך חכמה	דף היומי
054-8441568		זכרון משה	עיון הלכה
054-8410211			דף היומי רש"י / נביא / הכנת שיעור
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
057-3168570	סוף שבוע	קמ"ח	שו"ע
052-7614024			חושן משפט
050-4111403		ברכפלד	הלכות שבת
052-7684038	4:00-7:00	זכרון משה	מ"ב דרשו
052-7684038	4:00-7:00	זכרון משה	בשר וחלב טושו"ע
054-8424322	5:30 - 4:00	קמ"ח	דף היומי
6374394	5:00 - 4:00	היכל יצחק	
9340105		זכרון משה	גמ' חולין - עמוד ליום
9298517			גמ' נשים/נזיקין - ללמוד וללמד
057-3101491		בבית	דף היומי
8010009		מרכז אוה"ח	
052-7614024		זכרון מאיר	דף היומי
052-7697695	9:00-11:30	חצי שעה מתוך	מ"ב הלכות שבת
050-2553310		חפציבה	הלכה סת"ם/נדה/שבת
057-3166988	8:30-11:00	ימיים מתוך אב"ג ד'	כתובות
	7:45	אוה"ח 27 - חניכי הישיבות	שיעור דף היומי
054-8462669	10:30 - 9:00	גרין פארק	בבא מציעא
052-7222554	10:30 - 9:00	שיח יצחק	כולל זבחים גמ' רש"י, סדר ואח"כ תבונה
052-7673706	11:00 - 9:00	מרכזי בנאות הפסגה	קנין השי"ס - דרשו
054-8407350		זכרון משה	הלכה / מוסר
050-4171130	10:30 - 9:30	ברכפלד	מס' ברכות דף ליום
052-8952613	11:00 - 9:00	בבית/היכל הגרי"ם	דף היומי (רצוי אברך מבוגר)
054-8403599	10:30 - 9:30	ברכפלד	חולין בבקיאיות מהירה
9285124		בבית/חשמונאים	
9740767	8:45 - 7:45	חכמת התורה ברוח' מסילת ישרים	בחור ללמוד עם בחור תענית
052-7526975			נשים (בדיעבד נזיקין)

איסור יציאה מארץ ישראל

לקט הלכות

אסור לצאת מא"י לחו"ל לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא
אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא
לסחורה... כל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז. (רמב"ם
מלכים פ"ה ט ויב). ואפילו לצאת באקראי **לשעה קלה** אסור.
(הגר"י זילברשטיין כנפי רוח ה"ב).

אסור לצאת לחו"ל לטייל, כיון שאינו נקרא לצורך. (לבוש
או"ח תקלאה. שבת הלוי ח"ה קעג, כנפי רוח פ"ה א). ואם הולכים
לזמן מועט מאד כדי לראות פלאי הטבע, יש מקום לצדד
להקל, (שבה"ל שם). והגם דאפשר דאין בו איסור מדינא מ"מ
ראוי להחמיר לכתחלה, (אמרי יעקב עמ' כה). אין לצאת גם אם
כוונתו בנסיעה לחו"ל לראות נפלאות הבורא ית' כגון מפלי
מים גדולים וכיו"ב. (תורת הדרך פ"א הע' טו).

אין לנסוע לנפש בחו"ל אא"כ יועיל לדרכי הבריות. (מנוחת
אמת פ"ד כב) **והבראה** להוסיף כח לאדם חלוש שע"ז ימנע
ממחלה יל"ע אם מותר (משנת יוסף ח"א נ"ג). וי"א דרך טיול
בעלמא נאסר אבל הבראה באופן שא"א באר"י יש להתיר.
(תשו"נ ח"ה שצג, כנפי רוח פ"ה יד), וצריך שאלת חכם.

הורע מאד בעיני הגרש"ז זצ"ל מה שיש הנוסעים מא"י
לחו"ל שלא לצורך המצוות המבוארות בפוסקים, ולא ראה
היתר לכך. [וגם לצאת בר מצוה של נכדו בחו"ל, לא מצא
היתר מספיק, אף אם ירבה בהרצת תורה שם]. (הליכות
שלמה - תפילה פכ"ג 16).

מותר לצאת כדי ללמוד תורה ע"ד לחזור (רמב"ם). או ללמד
לאחרים תורה (ריעב"ץ), אם אין שם אחר כמוהו, (תשו"נ
ח"א תתמג). ובכלל זה נסיעה **לגיוס תרומות** לשיבה או ת"ת
(תורת הדרך פ"א הע"ח). ולסוברים דמותר לצאת לכל דבר מצוה, ה"ה
לכל צדקה.

לצאת כדי לשאת אשה, מותר רק על דעת לחזור (רמב"ם),
ואפ"י לצורך **שידוך** המוטל בספק (אהלך באמיתך פמ"ט ה).
[ואם יתאפשר למצוא את זיווגו רק אם ישתקע בחו"ל כ'
המהריט"ץ והריעב"ץ שמותר]. וגם אשה מותרת לצאת כדי
להתחתן (צ"א ח"י מב).

גם כשיצא באחד מהאופנים המותרים, ההיתר הוא רק
לצורך זה, ולכן מיד כשסיים את הענין **אין להתעכב** יותר
אלא צריך לחזור לאר"י. (תורת הדרך פ"א ט). וי"א דיש מקום
להקל להשתתות כדי לטייל. (כנפי רוח פ"ה יב).

החזו"א נשאל (ע"י הגר"ח"ק) איך מותר **לשחות בים התיכון**
והרי יוצא מחוץ לגבול המערבי, והשיב שבמקום שבנ"א
יכולים להלך ולהתרחץ הוא בכלל יבשה של א"י. (ארחות רבינו
ח"ג עמ' קפא). וע"י חזו"א שבעיני ג' כו, שלא כבשו עולי בכל כל שפת
ים התיכון וכ"ש הים עצמו. ולא יצא בספינה למקום מרוחק בים.
(מנוחת אמת פ"ד כג).

מותר לצאת **לעבר הירדן ולרמת הגולן** [עד הבניאס, אבל
כתף חרמון הוא ספק אם נכלל בשטח עור"ב] [שו"ת משנת יוסף
ח"א סי' נ' ג].

י"א שאסור **להוציא ספרי קדש** מאר"י לחו"ל (חכמת אדם
משפטי הארץ פ"א סט"ו). וכשנכתב ע"ד להוציא מותר (משיב
דבר ח"ב סי' עז). דעת המהר"ב"ח (קול גדול) דהאיסור רק על
ס"ת. אך בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב קפז) ובדובב מישרים
(ח"ב כא) כ' דה"ה לשאר ספרים. וע"י שבה"ל ח"ב קלו.

גליון זה מוקדש לע"נ
בילא בת ר' אליעזר
גלב"ע ו' שבת תשס"ב